

⁷ Резолюція 36/55 Генеральної Ассамблеї ООН // Декларація о ликвидации всех форм нетерпимости и дискриминации на основе религии или убеждений от 25.11.81 // <http://zakon2.rada.gov.ua>

⁸ Міжнародний пакт про громадянські і політичні права / Ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII від 19.10.73 http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/995_043

⁹ Володина Н. В. Особенности взаимоотношений государства и религиозных объединений в странах Европы для преодоления конфликтов на конфессиональной основе // Правовая инициатива. – 2013. – № 3.

¹⁰ Всеукраїнська рада церков прийняла комюніке: держава і Церква будуть стратегічними партнерами? // <http://church.ua/2014/04/03/miscelyustitel-kijivskoj-mitropolichoji-kafedri-ocholiv-zasidannya-vseukrajinskoji-radi-cerkov-i-religijnix-organizacij/>

Резюме

Мельничук О. П. Теоретико-правовий аналіз конституційних принципів відносин церкви та держави в Україні: пропозиції.

У статті досліджуються конституційні принципи відносин церкви та держави в Україні. Аналізуються конституційно-правові принципи таких відносин, пропонуються внесення змін та доповнень до Конституції України, запропоновано нову модель взаємовідносин церкви та держави на основі співпраці.

Ключові слова: релігія, Церква, держава, конституція, закон, законодавство.

Резюме

Мельничук О. П. Теоретико-правовой анализ конституционных принципов отношений церкви и государства в Украине: предложения.

В статье исследуются конституционные принципы отношений церкви и государства в Украине. Анализируются конституционно-правовые принципы таких отношений, предлагаются внесения изменений и дополнений в Конституцию Украины, внедрение новой модели взаимоотношений церкви и государства на основе сотрудничества.

Ключевые слова: религия, Церковь, государство, конституция, закон, законодательство.

Summary

Melnychuk O. Theoretical and legal analysis of constitutional principles in relations between church and state in Ukraine: proposals.

The article deals with the constitutional principles of church and state in Ukraine. Analyzes the constitutional and legal principles such relationship, offered amendments and additions to the Constitution of Ukraine, the introduction of a new model of relations between church and state on the basis of cooperation.

Key words: religion, Church, government, constitution, law.

Отримано 16.04.2014

УДК 340.12

І. Я. РУСЕНКО

Ірина Ярославівна Русенко, старший викладач Львівського державного університету внутрішніх справ, здобувач Національної академії внутрішніх справ

РЕФОРМУВАННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ПРАВОВОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ФІЛОСОФСЬКО-ПРАВОВИЙ ПІДХІД

Розбудова та становлення України як незалежної, суверенної, демократичної та правової держави визначило необхідність формування національної правової системи. Нестійкість та часта зміна напрямків політичного розвитку констатувала складність ще зовсім молодій правовій системі бути регулятором суспільних відносин. Як наслідок суспільство вимагає докорінних змін правового життя для відновлення ефективного функціонування правової системи України.

Проблематика, пов'язана із вивчення правової системи, досліджувалась в працях українських вчених: Н. Оніщенко, Б. Малишева, С. Бобровник, М. Хаустової, Л. Удовіки, М. Мірошниченка, О. Нагорської та багатьох інших. Серед зарубіжних науковців питання функціонування правової системи розглядалося в наукових доробках В. Сирих, І. Ільїна, Е. Соловйова та ін.

Наявний аналіз питання правової системи в науці свідчить про увагу суспільства до проблеми формування правопорядку та визначення її як незалежної національної правової системи. Не менш важливим є аналіз правової системи з позиції інтеграції наукового мислення та розуміння необхідності реформування слабкої національної правової системи.

© І. Я. Русенко, 2014

Питання реформування національної правової системи стало чи не найважливішим за період здобуття незалежності України. У науці розроблено багато позитивних підходів до вирішення цієї проблеми, проте як засвідчила практика вони не змогли забезпечити якісних змін. На сьогодні цю проблематику потрібно досліджувати глибинно і комплексно, а тому важливо змінювати як правову систему, так і спотворене радянським минулим мислення суспільства, в яке закладено певні коди і стереотипи. Реформування національної правової системи повинно забезпечити перехід до нової форми організації суспільного життя. Зміни самої правової системи повинні повністю торкнутися всіх сфер правового життя.

Правова система України є унікальним правопорядком, що відрізняє її від інших систем світу, оскільки кожний ментальний тип культури традиційно наводить порядок по-своєму, генетично успадковуючи досвід попередніх поколінь¹.

Національна правова система знаходиться у перехідному періоді між минулим не гуманістичним «законопорядком» та майбутнім європейським цивілізаційним правовим життям. Сучасний стан правопорядку в Україні впродовж свого двадцятилітнього існування показав свою неспроможність дієво впливати на суспільство, демонструючи мімікрію нежиттєздатної старої правової системи.

Перехід від одного правопорядку як якісно сталого стану певної правової системи до іншого можливий лише через правовий хаос, який можна розуміти як надлишок норм, процедур, інституцій, концепцій тощо, які, з одного боку, відтворюють стару правову культуру, правове мислення і правосвідомість, а з іншого – формують нову правову культуру, правове мислення і правосвідомість як певні духовні інструменти перетворення соціальної дійсності².

Феномен «правова система» являє собою складне та функціональне явище та надає додаткові аналітичні можливості для комплексного аналізу правової сфери життя суспільства³, а цінність використання категорії правової системи для юриспруденції полягає у можливості за її допомогою комплексно проаналізувати всю правову сферу життя суспільства, виявити найсуттєвіші закономірності, що складаються між її частинами та у стосунках з іншими суспільними явищами⁴.

У теорії та філософії права є різні векторні думки стосовно розуміння правової системи. На думку Н. Оніщенко, національна правова держава – це своєрідний показник сталого (або наближеного до нього) економічного, політичного, соціального, морального, правового розвитку кожної держави, а головне – досягнутого рівня захисту прав, свобод та законних інтересів Людини⁵. Правова система виступає визначальним фактором для встановлення рівня правового порядку, який характеризується гуманістичними правовими цінностями, де центральне місце належить праву та інтересам людини.

Український науковець Б. Малишев, трактуючи правову систему, визначив мету правової системи, яка полягає в досягненні суспільних ідеалів – цінностей справедливості, рівності та гуманізму⁶. Панування в правовому житті основних правових ідей, цінностей особливого духовного виміру формують право як найважливішу духовну цінність. Проникаючи у глибинний зміст правових ідей, людина розвиває можливості свого розвитку. Правова система надає вільний простір для реалізації суб'єктивних прав кожної людини, тим самим розвиваючись у гуманістичному напрямі.

Правова система являє собою живе правове явище, простір свободи та справедливості. Постійні суспільні трансформації, нові потреби соціуму вимагають змін і правової системи. Від демократизації права, зміни типу праворозуміння та правової культури залежатиме рівень розвитку і національної правової системи кожної країни.

Національна правова система України за період свого невеликого існування зіткнулася з низкою проблем, коріння яких торкається минулого тоталітарного режиму, яке, показавши своє безсилля та неспроможність впливати на суспільні процеси, більше того забезпечити основну правову цінність – захист прав та інтересів людей, викликало глибоку зневіру до майбутнього відродження стійкої національної правової системи.

В умовах глобалізації, стійкість правової системи – розгляд її не тільки з позиції самозбереження та стабільності як національної правової системи, але і як динамічного процесу, що включає в себе інтернаціональні зв'язки й відносини⁷. Процес збереження стійкості національної правової системи напряму залежить від її гуманістичного спрямування, можливості захисту прав та інтересів людини, тому що антропологічний вимір завжди виступає ядром правопорядку.

Правова система має особливе призначення в правовому житті, тому що відображає баланс інтересів різних соціальних груп, класів суспільства. Ці інтереси отримують відображення в праві, законах та інших частинах системи у вигляді державної волі, яка спирається на можливість владного примусу до відповідної поведінки і покарання порушників юридичних приписів⁸.

Зведення національної правової системи до державної волі, яка виражається в законі, призводить до нищівної руйнації як правової системи, так і правових ідеалів природного права. Сформований стереотип держави як «особливої цінності, вищої, вагомійшої від людини-особистості»⁹ розглядає її як єдиного суб'єкта права та творця правової системи, перекреслює людську цінність та значно загальмовує нормальний прогресивний розвиток суспільства. Правову систему, перш за все, потрібно розуміти не як механізм державної волі, веління, а насамперед як можливість розвитку суспільства і людини загалом. А такий процес можливий за умов зміни типу правового мислення, укоріненого періодами діяльності репресивних законів, і чіткого розмежування права як категорії природного, заснованого історичним розвитком людства із законом як нормативною складовою правової системи. Проблема правової системи України саме виражається в тому,

що не може державна воля представляти інтереси різних соціальних груп по тій причині, що не має легітимної підтримки суспільства, що зрештою призводить до нехтування правовими нормами.

Співвідношення права і закону було і залишається гострою проблемою для будь-якого суспільства, проте, чим недемократичнішим є правове середовище, тим вага закону зростає. Намагання насадити державну волю суспільству впливає на ідеологію суспільної свідомості, в результаті чого закон отримує верховенство.

Чітке розмежування права та його нормативістського вираження – закону, повинно стати переломним етапом до удосконалення національної правової системи та скерування її в русло демократизації та гуманістичного розвитку. Постійна підміна правових понять змінює ставлення суспільства до розвитку правової системи загалом, а здебільшого формальне визначення права без ефективних механізмів його реалізації призводить до відсторонення громадян від державно-правових процесів внаслідок зневіри у здатності права належним чином регулювати суспільні процеси¹⁰. Постійна зміна законодавства призвела до зневажливого ставлення суспільства до законів та асоціюється з іграшковими засобами для вирішення кулуарних питань. Для збереження довіри людини в можливість держави ефективно забезпечити її права та свободи, потрібно, перш за все, обмежити її діяльність правом, а головне обмежити можливість змінювати законодавство задля власної потреби. У протилежному випадку зневіра людини у ефективності права породжує низку глобальних проблем, які в майбутньому можуть стати причиною свавільного ставлення суспільства до державної влади.

На думку Б. Малишева правова система нарівні з іншими деонтичними системами (моральною, звичаєвою, системою релігійних або політичних норм) є засобом досягнення суспільною макросистемою ідеалів справедливості, рівності, гуманізму та свободи¹¹. Ці ідеали суспільної свідомості мають об'єднавчу ціль у вигляді суспільства і людини, як її індивідуального компонента, а їх реалізація служать критерієм для визначення рівня розвитку правової системи суспільства.

Для молодшої держави України проблема прав людини та їх захисту набула першочергового реформування. Низький рівень життя людей та постійні суспільно-політичні зміни стали цьому підтвердженням. Національна правова система в повній мірі не забезпечила належного механізму захисту прав людини, а основною причиною відсутності такого механізму визначення прав людини, стало штучне розмежування людини і права. Центральним елементом, що впливає на розвиток правової системи будь-якого суспільства, стає людина, її права та свободи, ступінь захисту таких прав. Взаємодія людини і права впливає на розвиток суспільства, а тому досить складно оцінити стан правової системи суспільства, не розглянувши людський фактор.

Загально визнано, що право існує в межах соціуму, створюючи середовище функціонування суспільних відносин. Воно спрямоване на людину і змінюється в залежності від зміни людських потреб. Враховуючи, що суб'єктом творення права є людина, воно уособлює в собі ті риси, які потребує як окремий індивід, так і суспільство загалом.

Формування стійкої та ефективної національної правової системи бере свій початок з визначення місця людини в правовому та політичному житті суспільства. Зрозуміло, що людина розглядається не лише як один із системоутворюючих елементів правової системи, але й як найвища соціальна цінність. Всі правові процеси спрямовані на забезпечення нормального розвитку соціуму та біосоціалізації людини в ньому, завдяки чому виокремлюється індивід і стає несхожим із загальним людським матеріалом. Разом з тим, людина як окрема індивідуальність не може розглядатися лише засобом здійснення суспільної діяльності, але обов'язково повинна виступати його метою. Відведення людині центрального місця в правовому житті змушує суспільство до постійних пошуків шляхів максимально досконалого забезпечення реалізації прав людини, піклування про належний рівень добробуту індивіда. Тобто, суспільство повинно розвиватися та встигати реагувати на найважливіші вимоги соціуму.

Оптимізація правової системи в умовах глобалізації забезпечує стійкий людський розвиток і цілісність особистості. Якщо людський розвиток – це розвиток, в якому людина виступає суб'єктом власного розвитку, то становлення цілісності особистості включає в себе широту поглядів, толерантність до ідейного та релігійного різноманіття, прояву діалогічності, пошуків компромісів із погляду власне людського самоздійснення життя, самовідтворення¹². У свою чергу, розвиток та збереження цілісності особистості вплине на кардинальні зміни в механізмі сприйняття людиною самої себе, на переосмислення ціннісних благ, а також сформує відчуття взаємовідповідальності людини і держави.

Як зазначає О. Орлова, основне завдання права – підтримка впорядкованості відносин між державою й суспільством, між суспільством і громадянином. Це передбачає урегульованість та стабільність суспільних відносин у межах громадянського суспільства, їх перетворення і розвиток у дусі забезпечення самореалізації особистості¹³.

Якщо перенести взаємовідносини між державою та соціумом на межі національної правової системи, то можна досить чітко простежити, що інститут відповідальності держави перед особою відсутній. Хоча в Основному Законі держави задекларовано, що Україна є правовою державою, проте це швидше не констатація того, що вже існує, а вираження бажаного напряму суспільного розвитку. За відсутності механізмів забезпечення та гарантування прав і свобод людини та громадянина з боку держави, неможливий подальший людський розвиток.

Право як ядро правової системи будь-якого суспільства впливає на формування цілісності особистості та її самореалізації завдяки впливу на свідомість і формування світогляду особистості; закріпленні правового статусу особи і визначенні меж соціальної активності, в тому числі шляхом надання широких прав і свобод; у встановленні механізму захисту інтересів людини, за принципом «дозволено все, що не заборонено»

законом», а також засобів і методів, за допомогою яких досягається задоволення особою своїх прав і свобод; у вирішенні різного роду конфліктів і суперечок; у наданні особі можливості впливати на державні органи; у підтримці рівноваги між інтересами особи й інтересами суспільства; у встановленні процедур вияву особистих ініціатив¹⁴.

Трансформація національної правової системи в антропологічному напрямку перебуває на ранній стадії розвитку. Реалізація прав людини в правовій системі України відбувається лише на нормативному рівні, знаходячи своє місце в законах. Відтак, в Основному Законі знайшли втілення апробовані світовим досвідом конституціоналізму такі цінності й положення: – усі люди вільні й рівні у своїй гідності і правах; – права та свободи людини і громадянина, закріплені Конституцією, не є вичерпними; – конституційні права і свободи гарантуються й не можуть бути скасовані; – при прийнятті нових законів або внесенні змін у чинні закони не допускається звуження змісту й обсягу діючих прав і свобод; – кожен має право на вільний розвиток своєї особистості; – громадяни мають рівні конституційні права і свободи й рівні перед законом; – громадянин не може бути позбавлений громадянства і права змінити громадянство; – кожна людина має право на життя, ніхто не може бути довільно позбавлений життя; – кожна людина має право на волю й особисту недоторканність; – ніхто не може зазнавати втручання в його особисте й сімейне життя; – кожному гарантується право на свободу думки і слова, на вільне вираження своїх поглядів і переконань; – кожен має право на свободу світогляду й віросповідання; – громадяни мають право брати участь в управлінні державними справами; – кожен має право на правову допомогу та ін.¹⁵.

Враховуючи визнання на конституційному рівні прав людини, правова система не здатна забезпечити їх реалізацію, певною мірою через не високий рівень захисту від порушень як з боку держави так і інших індивідів.

Слушно в цьому випадку зауважив Є. Соловійов, при ситуації, коли порядок, заснований на конституційному оформленні прав людини в найшвидші темпи не забезпечив ні блага народу, ні морального виправдання влади, то саму ідею прав людини доводиться відкинути як прикру політичну помилку¹⁶.

Охоплення прав людини конституційними рамками не визначає справжній рівень розвитку правової системи, тому що часто задекларовані права не мають конкретного правового змісту, а лише є техніко-юридичний інструмент. Визначені в нормах законів права людини не можуть ефективно використовуватися на практиці через відсутність самого механізму реалізації прав людини в державі.

Визначення та обов'язкове дотримання прав людини якісно впливає на формування правової системи, закріплюючи засади правової держави. Основоположним принципом такої держави визнається верховенство права, де права і свободи людини є найвищою цінністю, а їх забезпечення стає пріоритетом держави, де сама влада перебуває під контролем закону, обмежується правом¹⁷.

Дотримання прав людини та визначення її найвищою соціальною цінністю вимагають підтримки з боку України на законодавчому рівні, проте удосконалення національної правової системи повинно починатися із національної правосвідомості, «яка покликана відбивати загальну налаштованість і стан правової системи, слугувати її ядром, первинним компонентом, від якого залежить і на основі якого функціонують всі компоненти правової системи»¹⁸.

Правосвідомість – це насамперед знання, яке відбиває такі соціальні явища, як право, усі його різноманітні зв'язки та співвідношення з іншими соціальними явищами, як-то:

- 1) законодавство і норми права, що містяться в ньому;
- 2) юридична практика, тобто діяльність компетентних органів держави по підготовці і прийняттю нормативно-правових актів, державних органів, громадян та інших осіб – по реалізації норм права в конкретних правовідносинах, держави й суспільства – по боротьбі з правопорушеннями;
- 3) відомості про історію становлення й розвитку права як соціального явища, його етапи, пройдені у процесі розвитку¹⁹.

На думку російського філософа права І. О. Ільїна, правосвідомість – це «природне почуття права і правоти або як особливе духовне налаштування інстинкту стосовно себе й інших людей»²⁰. Правосвідомість розглядається як духовне сприйняття права, в якому людина знаходить свою індивідуальну духовність. Людина відчуває право, таким чином усвідомлює його діяльність та значення для соціуму.

Правосвідомість насамперед формує у людини власне бачення і внутрішнє ставлення до законів, державної влади, особистої відповідальності перед суспільством. Чим вищий рівень правосвідомості, тим вищий рівень правої культури.

Необхідність формування правосвідомості є умовою ефективного процесу реалізації прав, свобод і обов'язків особи, оскільки виховує в особі відповідальність перед державою та суспільством. Як показує досвід демократичних країн, свідоме ставлення громадян до виконання своїх громадянських обов'язків, забезпечує ефективний механізм реалізації прав людини, і виражається в повазі до права, правових законів, прав та свобод інших громадян. Як наслідок особисте переконання людини у необхідності виконання правових приписів перетворюється для людини у повсякденне правило. Національна правосвідомість є критерієм оцінки ефективності правової системи на шляху її суспільного прогресу. Її формування залежить від світоглядного розуміння права, людського буття, правової культури, менталітету та ін.

Важливого значення у становленні світоглядного розуміння права несе в собі юридична освіта. На сьогодні інтелектуальний підхід до розвитку юридичної освіти вибудований з основ радянського права і розглядає правову систему як результат державної волі. Позитивістське мислення, що закладається в правничих

школах, перетворює право винятково в «сукупність загальнообов'язкових правил поведінки, що охороняються державою»²¹, підмінює право і закон, визнає верховенство закону як домінують над правом, продовжує продукування залежної правосвідомості, яка не здатна ефективно впливати на прогресивний розвиток суспільства. Сфера юридичної освіти потребує ґрунтовного переосмислення та реформації, і спрямована на формування сучасного юридичного мислення, яке має бути відкритим, зверненим до живого розвитку суспільного буття, до конкретних суспільних потреб, до людини, як основної цінності, що прагне самореалізуватися, максимально ствердити себе як творча, автономна істота²². Для адаптації в світовому правовому просторі національна правнича освіта повинна формувати нову професійну свідомість юриста, що відкидає стереотипи «законності і правопорядку» як найвищої мети права. Тільки живе, молоде, вільне, сміливе, творче правове мислення, що може сформуватися в правовій освіті здатне викоринити стару, неживу правову систему, утворену із нежиттєздатних кодів, стереотипів, схем.

Національна правова система є недосконалою та слабкою і, як ніколи, потребує реформування. Зміни повинні початися із внутрішнього ставлення кожного індивіда до права та усвідомлення необхідності правового прогресу суспільства. Створення ефективної моделі правової системи прямо залежить від урахування сукупного історичного досвіду, концентрованим вираженням якого якраз і виступає інформаційна реальність, яка видається сукупністю інформації, наявної в суспільній свідомості і наукових знаннях²³.

Таким чином, трансформація правової системи України повинна створити нову модель, спрямована на зародження можливостей та належних умов для розвитку людської особистості. Правова система України повинна відходити від засад юридичного позитивізму, і формуватися на ідеї забезпечення пріоритету права. Національна правова система повинна відображати спрямованість українського права на реалізацію та захист прав і свобод громадян і, тим самим, виявляти його гуманістичну спрямованість у системі регулятивного й охоронного механізму та складової національної культури, законності та правопорядку в країні.

¹ Мірошніченко М. І. Реформування правової системи України: до питання інноваційних методологічних підходів у побудові теоретичної моделі, адекватної вимогам часу // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 2007, 1–2 черв.: У 2-х т. / Уклад. Т. Д. Климчик, І. М. Якушев. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1. – 506 с. – С. 85.

² Реформування державного управління в Україні: проблеми і перспективи / В. В. Цветков. – К.: Оріони, 1998. – С. 248–249.

³ Бобровник С. В. Природне право / Юридична енциклопедія. – К.: Вид. «Українська енциклопедія» ім. М. П. Бажана, 2003. – Т. 5. – С. 132–133.

⁴ Правова система України: історія, стан та перспективи розвитку у 5 т. – Х.: право, 2008. – Т. 1: Методологічні та інформаційно-теоретичні проблеми формування і розвитку правової системи України / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришин. – 728 с. – С. 705.

⁵ Оніщенко Н. М. Соціальний вимір правової системи: реалії та перспективи: Монографія / Відп. ред. Ю. С. Шемшученко. – К.: Видавництво «Юридична думка», 2011. – 176 с. – С. 8.

⁶ Малишев Б. В. Правова система (телеологічний вимір): Монографія / Б. В. Малишев. – К.: «ВД «Дакор», 2012. – С. 364. – С. 119.

⁷ Удовика Л. Г. Трансформація правової системи в умовах глобалізації: антропологічний вимір: Монографія. – Х.: Право, 2011. – 552 с. – С. 426.

⁸ Правова система України: історія, стан та перспективи розвитку / За заг. ред. М. В. Цвіка, О. В. Петришин. – С. 549.

⁹ Братасюк В. М. Правова реальність як форма прояву інтелектуальної традиції епохи (на матеріалах романо-германської правової сім'ї): дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.12 / Національна академія внутрішніх справ України. – К., 2005. – 190 с. – С. 146.

¹⁰ Нагорська О. Ф. Умови реформування правової системи України // Актуальні питання реформування правової системи України: Зб. наук. ст. за матеріалами IV Міжнар. наук.-практ. конф., Луцьк, 2007, 1–2 черв.: У 2-х т./ Уклад. Т. Д. Климчик, І. М. Якушев. – Луцьк: РВВ «Вежа» Волин. держ. ун-ту ім. Лесі Українки, 2007. – Т. 1. – 506 с. – С. 92.

¹¹ Малишев Б. В. Вказана праця. – С. 92.

¹² Удовика Л. Г. Вказана праця. – С. 432–433.

¹³ Орлова О. В. О роли права в самореализации личности в гражданском обществе [Текст] / О. В. Орлова // Государство и право. – 2008. – № 6. – С. 109.

¹⁴ Там само. – С. 109.

¹⁵ Хаустова М. Г. Національна правова система за умов розбудови правової демократичної державності в Україні: дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.01 / Хаустова Марина Геннадіївна. – Х., 2005. – 199 с. – С. 147–148.

¹⁶ Соловійов Є. Ю. Права человека: предостережения и надежды // Власть. – 1999. – № 1. – С. 16.

¹⁷ Тертишник В. Верховенство права і закону // Право України. – 2010. – № 6. – С. 87.

¹⁸ Див.: Удовика Л. Г. Вказана праця. – С. 442.

¹⁹ Сырых В. М. Теория государства и права: Учебник. – 2-е изд., стер. – М.: ЗАО «Юрид. дом «Юстицинформ», 2002. – 592 с. – С. 137–139.

²⁰ Ильин И. А. Собр. соч.: В 10-ти т. / Сост. и коммент. Ю. Т. Лисица. – М.: Медиум, 1993. – Т. 1. – 361 с. – М., 1994. – Т. 4. – 240 с. – С. 121–141.

²¹ Крабе Г. Строгость науки и безбрежность жизни // Вопросы философии. – 2001. – № 3. – С. 117–125.

²² Братасюк В. М. Вказана праця. – С. 149.

²³ Мірошніченко М. І. Вказана праця. – С. 85.

Резюме

Русенко І. Я. Реформування національної правової системи України: філософсько-правовий підхід.

В статті розглянуто основні проблемні аспекти функціонування правової системи України. З акцентовано увагу на необхідності подолання стереотипів в праві та зміні суспільного мислення. Автором окресленні основні проблеми функціонування правової системи та запропоновано шляхи їх вирішення.

Ключові слова: національна правова система, правове мислення, правова свідомість, правопорядок.

Резюме

Русенко И. Я. Реформирование национальной правовой системы Украины: философско-правовой подход.

В статье рассмотрены основные проблемные аспекты функционирования правовой системы Украины. С акцентировано внимание на необходимости преодоления стереотипов в праве и изменении общественного мышления. Автором обрисовке основные проблемы функционирования правовой системы и предложены пути их решения.

Ключевые слова: национальная правовая система, правовое мышление, правовое сознание, правопорядок.

Summary

Rusenko I. Reform of the national legal system of Ukraine: philosophical and legal aspects.

The main aspects of the problem of the legal system of Ukraine are considered in the article. The author pays attention to the necessity to overcome stereotypes in law and social change in thinking. The main problems in the functioning of the legal system and the ways to solve them are outlining by the author.

Key words: national legal system, legal thinking, legal minds, law and order.

Отримано 2.04.2014

УДК 342.722.1-053.2

Г. В. ТОЛКАЧОВА

Ганна Вікторівна Толкачова, здобувач Інституту держави і права ім. В. М. Корецького НАН України

ЕВОЛЮЦІЯ ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГАРАНТІЙ ЗАХИСТУ ПРАВ І СВОБОД ДИТИНИ

Розвиток суспільства дає підстави стверджувати, що захист прав і свобод дитини є основним чинником у формуванні правосвідомості й культури майбутнього покоління та забезпечує правову основу формування правової держави і громадянського суспільства. Дитина, як суб'єкт суспільних відносин має особливий статус. Це обумовлено її фізичною, розумовою, моральною та духовною незрілістю, залежністю та можливістю зловживань з боку інших осіб. Забезпечення прав та свобод дитини передбачає ряд відповідних загальних та спеціальних гарантій для їх реалізації, як системи узгоджених соціально-економічних, політичних, культурних (духовних), юридичних умов, засобів і способів, спрямованих на охорону, реалізацію й захист прав та свобод дитини.

Важливість і актуальність теми даної роботи обумовлена тим, що гарантії захисту прав та свобод дитини є одним із найважливіших елементів системи її правового статусу, чинником фізичного, психічного розвитку, становлення високого рівня правової культури та свідомості. Тому існує потреба у створенні дієвого юридичного механізму захисту законних прав та інтересів дитини, адже діти, маючи рівні права з дорослими членами суспільства, фактично володіють значно меншими можливостями для їх реалізації та захисту.

Крім того, дослідження існуючих гарантій прав та свобод дитини, теоретичних і практичних проблем їх забезпечення в Україні тісно пов'язано з розвитком соціальної, правової держави, орієнтованої на досвід країн з високим рівнем демократії, становлення якої передбачає необхідність формування молодого, правосвідомого покоління українців.

Загальнотеоретичні засади та аспекти проблем захисту прав та свобод дітей в Україні, історія їх становлення й розвитку, правове забезпечення, створення механізму для їх реалізації опрацьовувалися вченими та науковцями різних галузей права.

Зокрема, зазначені питання досліджували: В. В. Копейчиков, С. Л. Лисенков, О. І. Анатолієва, Н. М. Оніщенко, О. Ф. Скакун, Ю. С. Шемшученко, Н. М. Крестовська, В. В. Кулапов, В. С. Нерсесянц, Л. М. Зілковська, О. І. Карпенко, К. Г. Волинка, С. С. Алексеев, С. В. Несинова, М. І. Матузов, М. П. Орзіх, О. В. Зайчук, Т. Ю. Смолова, С. М. Тимченко, М. І. Хавронюк, П. М. Рабінович, Р. А. Калюжний, С. П. Коталейчук, О. П. Семітко та інші вітчизняні й російські науковці.